

Sammenhængen mellem stærktbøjede verbers bøjningsgruppe og sandsynligheden for at opnå svag bøjning i dansk

Anna Sofie Hartling

Abstract

This study delves into the shift from strong to weak inflection in Danish verbs, investigating the factors driving this evolution. The focus is on correlating inflectional groups with the likelihood of weak inflection acquisition. The strong verbs can be divided into five inflectional groups, and these are examined, with hypotheses on the influence of present and supine forms on preterite forms within the same verb. The material and method involves analyzing 24 transitioned verbs and 24 verbs with both strong and weak inflection, comparing those to 96 verbs with strong inflection alone. The statistical tests affirm a significant correlation, especially with the group of verbs that has a change of the root vowel in the preterite only.

Nøgleord

stærk bøjning, svag bøjning, verbalbøjning, sprogforandring

1. Indledning

De seneste århundreder er en række danske verber gået fra stærk til svag bøjning, og en række andre danske verber har i tillæg til den stærke bøjning fået svag bøjning. Men hvorfor tager den svage bøjning helt eller delvist over i nogle verber og ikke i andre? Tendensen til at verber med stærk bøjning i det hele taget går over til svag bøjning, har sin plausible forklaring i sprogbrugerens – til alle tider gældende – ubevidste tilbøjelighed til at få orden i systemet: For ikke at bruge unødigt kognitiv energi tilpasser vi formerne efter det system som gælder i størstedelen af tilfældene.

Analogidannelse er altså formentlig den bærende faktor i overgangen fra den mindre typiske præteritumsbøjning (stærk bøjning) til den mere typiske (svag bøjning). Analogi er kort sagt evnen til at få øje på strukturelle ligheder mellem eksisterende former og strukturer og lave forudsigelser på baggrund af disse ligheder (jf. fx Martinet 1966: 186): Det sprogtilegnende barn hører flest verber med *-ede*-præteritum og forudsiger at det næste verbum det skal producere i præteritum, også har den endelse.

Billedet er imidlertid langt mere komplekst end som så, for hvorfor er der så nogle verber der skifter bøjning, og andre der ikke gør? Hvorfor blev *gol* til *galede*, men *stjal* ikke til *stjælede*? Det peger på det faktum at der er flere medvirkende faktorer der dels samvirker og dels modvirker hinanden i sprogforandring. Ovennævnte analogifaktor og faktoren frekvens spiller givetvis begge en rolle (jf. Strik 2015 om udviklingen i svensk og frisisk verbalbøjning), men det er vanskeligt at kortlægge de måder det sker på, og samspillet mellem dem. Det er en almindelig antagelse at højfrekvente ord(former) er mere modstandsdygtige overfor at blive omstruktureret til at indgå i mere produktive bøjningsparadigmer (se også Hansen 2001: 23). Det kunne betyde at præteritumsformer af højfrekvente verber som *være* og *blive* er fredede. Det gælder imidlertid ikke at 'jo mere frekvent, jo mere beskyttet mod omdannelse', men derimod 'jo mere frekvent, jo mere beskyttet mod forandring ved analogidannelse'. Derfor ser man dels at sjældne ord får lov at "fossilere" i en bestemt form, dels at meget hyppige ord bliver "slidt ned" og fx får en kortere form, fx *hannem* > *ham*, *haver* > *har*.

I denne artikel undersøger jeg om der er en sammenhæng mellem den bøjningsgruppe de stærktbøjede verber tilhører (jf. afsnit 1.1 om bøjningsgrupperne), og verbernes sandsynlighed for (også) at opnå svag bøjning. Særligt interessant er det at se på om verberne, i en art intern analogidannelse, "smitter af" på sig selv: I de tilfælde hvor præsens og supinum ligner hinanden ved at have samme vokal, fx *drage*: *drager* (præsens) og *draget* (supinum), vil det så øge sandsynligheden for at præteritum får samme vokal som de andre, fx at *drog* bliver til *dragede*? Når jeg i det følgende skriver om at stærktbøjede verber opnår, får, udvikler, ... eller har sandsynlighed for at opnå, få, udvikle, ... svag bøjning, er det underforstået at sådanne verber oftest har begge bøjningsmuligheder i en lang periode indtil de eventuelt ender med kun at have svag bøjning (i overensstemmelse med principperne for sprogforandring i det hele taget, jf. fx Koch 2016).

Hvad angår afgrænsningen af svagt- og stærktbøjede verber, tager jeg

udgangspunkt i Retskrivningsordbogen (herefter også RO), vel vidende at der dermed bliver tale om en konservativ afgrænsning af stærk og svag bøjning i moderne dansk. De verber jeg regner for stærktbøjede, er altså dem RO regner for stærktbøjede, og de verber jeg har i gruppen af verber med både svag og stærk bøjning, er dem der i RO har begge bøjninger. Fordelen, som er rent metodisk, er at afgrænsningen af stærktbøjede verber giver sig selv (for en diskussion af ulemperne, se afsnit 5). En følge af mit afsæt i Retskrivningsordbogen er desuden at denne artikel beskriver det vi kan kalde fællesdansk, dvs. det dansk der ikke er bundet geografisk til noget bestemt sted i Danmark, vel vidende at der findes regionale forskelle – også indenfor verbernes præteritumsbøjning.

Beskrivelsen af svag og stærk bøjning tager her udgangspunkt i verbernes præteritumsform, sådan som der er tradition for (se fx Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 651, Frederiksen 2019: 42), og inddelingen i svag og stærk er således baseret på om præteritumsformen har nulflexiv eller ej. Verber regnes for svagtbøjede når de har præteritumsendelserne *-(e)de* eller *-te* (med *-(e)de* som den langt mest produktive af de to¹), og for stærktbøjede når de har nulflexiv. Langt de fleste af de stærktbøjede verber har også vokalskifte i stammen.

1.1 De stærktbøjede verbers inddeling i bøjningsgrupper

Nedenstående inddeling af de stærktbøjede verber er baseret på Hansen & Heltofts gruppering i bøjningsmønstre, jf. Hansen & Heltoft (2019 [2011]: 654-659).

Jeg regner således med følgende mønstre:

- Mønster A: verber der kun har vokalskifte i præteritum, fx *bider-bedbidt*, *drager-drog-draget*.

1 Hos Hansen & Heltoft (2019 [2011]) hedder det at ”-te i moderne dansk ikke længere er produktiv” (s. 651). Formentlig tænker de her på nye verber, dvs. indlånte verber (fx *oute > outede*) og danske nydannelser (fx *ørle > ørlede*), for hvad angår eksisterende verbers omdannelse til *-te*-verber, forekommer det i hvert fald, fx *bedte* for *bad* og *landte* for *landede*; førstnævnte blandt både børn og unge (voksne); sidstnævnte fortrinsvis hos børn.

Omtrent 80 % af de svagtbøjede verber i Retskrivningsordbogen har i øvrigt *-(e)de*-endelsen (udregnet på basis af det samlede antal verber i RO (på <https://roplus.dk/#ordbog/>, januar 2024) fratrukket antallet af stærktbøjede verber i RO, jf. Hartling, under udarb.).

Til de svagtbøjede regnes også de verber som ender på *-te* eller *-de*, men som har vokalskifte i stammen i præteritum, fx *bringe > bragte*, *gøre > gjorde*.

- Mønster B: verber der har vokalskifte i både præteritum og supinum, med skifte til samme vokal, fx *flyver-fløj-fløjet*, *skriger-skreg-skreget*.
- Mønster C: verber der har forskellige vokaler i hhv. præsens, præteritum og supinum, fx *byder-bød-budt*, *skærer-skar-skåret*.
- Mønster D: verber uden vokalskifte, fx *græder-græd-grædt*, *falder-faldt-faldt*. (Hos Hansen & Heltoft har denne gruppe ikke noget navn).
- Udenfor kategori: To stærktbøjede verber passer ikke ind i nogen af de andre grupper, nemlig *vide* og *være*. Denne lille gruppe har jeg givet navnet ”gruppe O”.

Mønster A, C og D har undergrupper:

- Mønster A og C har undergrupper alt efter om supinum ender på *-t*: A.1. (fx *bidt*) og C.1. (fx *budt*) eller på *-et*: A.2. (fx *draget*) og C.2 (fx *skåret*).
- Mønster D har undergrupper alt efter om den vokalskifteløse præteritum har nullfleksiv: ”D.1.” (fx *græd*) eller ej (ender på *-t*): ”D.2.” (fx *faldt*).

Mønster B har kun supinum der ender på *-et* (fx *fløjet*, *skreget*).

2. Hypoteser

Den overordnede hypotese jeg undersøger i denne artikel, er:

- 1) Der er en sammenhæng mellem verbernes bøjningsmønster og deres sandsynlighed for at udvikle svag bøjning.

Jeg undersøger hypotesen både i forhold til mønstergruppe (A-O) og i forhold til vokalskiftemønster (præsens, præteritum og supinum).

Flere steder er tesen om at særligt mønster-A-verber med vokalvekslen *a-o-a* er sårbare for stærk-svag-bøjningsudvikling, blevet fremsat. Eksempelvis skriver Løkke (1855: 197) om denne ”5te Afdeling”:

Rodvokal i Præsens langt **a**; aflyder i Impf. til langt **o** (lukket); i Part. præt. vender den oprindelige Vokal (Lyden) tilbage, **a**. Denne Afdeling har især tabt mange af sine sterke Former. Selv Folkesproget har mistet flere, som Oldnorsk har (min fremhævelse).

Jensen (2002: 9-13) skriver:

Man kan ... finde støtte for en hypotese om at verber fra 6. aflydsklasse [svarende til Løkkes *5te Afdeling*, ASH] er i færd med at overgå fra det stærktbøjede til et svagtbøjet paradigme ved at se på disse verber hver for sig og tilsammen.

Verber med mønstret *a-o-a* hører under A-verberne, dvs. verber der kun har vokalskifte i præteritum, fx *bider-bed-bidt*, *drager-drog-draget*. Tillige motiveret af ovennævnte ide om en ”selvsmittende” analogi (de to ens vokaler smitter af på den afvigende vokal) undersøger jeg om sådanne A-verber i det hele taget har (haft) mere tendens til at opnå svag bøjning – udfoldet i hypotese 1.1):

- 1.1) Verberne i mønster A er overrepræsenterede blandt bøjningsskifterne.

Hypotesen om *a-o-a*-verbernes inklinations mod svag bøjning, som er fremsat ovenfor, undersøger jeg – specifikt formuleret som underhypotese 1.2):

- 1.2) Det er særligt verber efter mønstret *a-o-a* (fx *galer-gol-galet*) der har opnået svag bøjning.

3. Metode og datagrundlag

Når man tager udgangspunkt i Retskrivningsordbogen, finder man 120 simpleksverber (foruden 506 afledte og sammensatte verber) med stærk bøjning i moderne dansk (se den samlede liste i Hartling, under udarb.). For at finde frem til de stærktbøjede verber har jeg søgt på *præt. af* og 31-34 i RO i fuldtekstsøgningen på roplus.dk. 328 af de stærktbøjede verber i RO er opført med deres præteritumsform på opslagsplads, fx ”bandt *vb*, *præt. af* binde”. 300 af de stærktbøjede verber i RO (heraf en del overlappende med de ovennævnte 328) har en henvisning til § 31-34; det gælder de stærktbøjede verber som har mulighed for *n*-bøjning af participium, fx *binde* som altså kan bøjes med *-t* eller *-n* foran et substantiv i utrum: *en bundet eller en bunden hund*. Herudover har jeg lavet udførlige krydstjek på både præfikser, førsteled og rodverber i RO. Resultatet af disse søgninger har jeg i øvrigt sammenholdt med listerne over stærktbøjede verber i *Grammatik over det Danske Sprog* (med i alt 111 verber) (Hansen & Heltoft

2019 [2011]: 654-659): Udover visse uoverensstemmelser i de angivne bøjningsformer (fx supinum *sledet* i tillæg til *slidt* i Hansen & Heltoft 2019 [2011]) overfor kun *slidt* i RO) er der blot to verber som findes hos Hansen & Heltoft 2019[2011] og ikke i RO, nemlig *bides* og *rives*. De er ikke talt med her.

Af de 120 stærktbøjede simpleksverber har 24 tillige mulighed for svag bøjning ifølge Retskrivningsordbogen. Fra udgivelsen af den første retskrivningsnormerende tekst (Malling 1992 [1777]) til i dag, dvs. perioden 1777-2024, er – i hvert fald – 24 simpleksverber gået fra stærk til rent svag bøjning.² I artiklen fokuserer jeg på de verber der er gået fra stærk til rent svag bøjning, og de verber der i dag har mulighed for både svag og stærk bøjning, og ser på om der er særlige mønstre i deres bøjningsgruppetilhørsforhold sammenlignet med hele gruppen af verber der har rent stærk bøjning. Desuden fokuserer jeg på simpleksverberne og ikke de sammensatte og afledte verber da sammensætningerne og afledningerne vil mudre billedet, dels – og først og fremmest – fordi det er vidt forskelligt hvor mange sammensætninger og afledninger der findes for det enkelte simpleksverbum (fra 0 til 30), dels kan der være andre forhold der gør sig gældende hvad angår sammensatte/afledte verbers sandsynlighed for at skifte bøjningsmønstre.³

	Simpleksverber	Sammensatte og afledte verber	I alt
Verber med stærk bøjning i moderne dansk, ifølge RO	120 (heraf 24 der tillige har svag bøjning)	506 (heraf 15 der tillige har svag bøjning)	626
Verber som tidligere havde stærk bøjning, men som nu har rent svag bøjning	24	4+ ⁴	28+

Tabel 1: Nøgletal for verber med stærk bøjning

2 De 24 verber der tidligere (også) har haft stærk bøjning og nu kun har svag bøjning, stammer fra lister i grammatikker fra 1700-1800-tallet, jf. tabel 2. For en grundig beskrivelse, se Hartling (under udgivelse).

3 Jf. fx den antydede hypotese i Hansen & Heltoft (2019 [2011]) om at stærktbøjede verber som er sammensætninger og afledninger, har større tendens til omdannelse til svag bøjning end stærktbøjede simpleksverber (s. 661). Denne tanke stammer sandsynligvis fra Hansen (1967, III: 17).

4 Plusset indikerer at der (naturligvis) er langt flere end fire, men på listerne i grammatikkerne nævnes som regel kun simpleksverber og herudover ofte disse fire: *befale, erfare, fornemme og overvære*.

I analyserne af sammenhængen mellem bøjningsgruppe og opnåelse af svag bøjning er de 24 verber der tidligere havde stærk bøjning, men som nu har rent svag bøjning, og de 24 verber der i moderne normeret dansk har mulighed for både stærk og svag bøjning, slået sammen. Det er de med den begrundelse at de unægtelig alle 48 enten har udvist eller udviser en vaklen i præteritumsbøjningen og en tilbøjelighed til også at tillade svag bøjning. Det er imidlertid ingenlunde sådan at der er vished for at de 24 verber med både svag og stærk bøjning i moderne dansk, er på vej mod kun at have svag bøjning; der er nok en vis sandsynlighed for at det vil gå sådan for en del af dem, men det er naturligvis også muligt at de vil bibeholde begge bøjninger, eller at udviklingen vil gå ”den anden vej” (igen) mod rent stærk bøjning.⁵

I det følgende refererer jeg til de ovennævnte 48 verber (simpleksverber der er gået fra stærk til svag bøjning, og simpleksverber med både stærk og svag bøjning) med fællesbetegnelsen ‘stærke > svage/svage + stærke verber’. Disse sammenholder jeg med gruppen af simpleksverber med rent stærk bøjning i RO, som jeg i det følgende benævner ‘stærke verber’.

4. Resultater

4.1. *Simpleksverber som tidligere (tillige) havde stærk bøjning, men som har rent svag bøjning i moderne dansk*

Bøjningsformerne i tabel 2 nedenfor bygger hovedsageligt på lister over verbalbøjningen hos Jessen (1868: 42-44) og hos Høysgaard (1747: 350-361). I eksempelvis *Ordbog over det Danske Sprog* (ODS) angives ofte flere forskellige mulige bøjningsformer for hvert verbum. Det ville imidlertid ikke være empirisk muligt at fastlægge hvilke af de angivne former der repræsenterer fællesdansk bedst muligt, og det ville være vanskeligt at godtgøre hvilke af formerne der er de ældste. Desuden ville det ikke være muligt at kategorisere verberne til dette formål hvis jeg medtog samtlige mulige former. Jeg har derfor valgt at basere det på ovennævnte grammatikker som har ganske fyldige lister over verbernes bøjning.

---

5 Udgangspunktet for de fleste af disse verber har formentlig været stærk bøjning, men nogle af dem kan have været født svage og siden haft en periode som stærke, evt. samtidig været svage.

Verbum	præsens-præteritum-supinum	Verbum	præsens-præteritum-supinum
age	ager-aag/og-aget	slynge	slynger-slang-slunget
brække	brækker-brak-brukken	smælde	smælder-smald-smældet
gale	galer-gol-galet	sprætte	sprætter-sprat-sprættet
gnave	gnaver-gnov-gnavet	svømme	svømmer-svam-sømmet
grave	graver-grov-gravet	syde	syder-sød-sydet/søden
grine	griner-gren-grinet	søbe	søber-søb-søbet/søb(b)en
hugge	hugger-hug-hugget	trives	trives-treves-treves
hvine	hviner-hven-hvinet	trænge	trænger-trang-trængt
knække	knækker-knak-knækket	tyde	tyder-tød-tydet/tydt
nemme/ næmme	næmmer-nam-næmmet/num- men	tærsk	tærsker-tarsk-torsken
skvatte ⁶	skvatter-skvat-skvattet	veje	vejer-vog-vejjet
skvætte ⁷	skvætter-skvat-skvættet	væve	væver-vov-vævet

Tablet 2: Verber som tidligere (tillige) havde stærk bøjning, men som nu har rent svag bøjning, jf. Høysgaard (1747: 350-361) og Jessen (1868: 41-44) (desuden Möbius 1871: 94-98; Jessen 1891; Matzen 1893: 290-297 – og Retskrivningsordbogen mht. konstateringen af den svage bøjning i dag).

4.2. Simpleksverber med både stærk og svag bøjning i moderne dansk

I tabel 3 ses de verber der if. RO har både stærk og svag bøjning.

Verbum	præsens-præteritum-supinum	Verbum	præsens-præteritum-supinum
briste	brister-bristede/brast-bristet	lade ⁸	lader-ladede/lod-ladet/ladt
fare	farer-farede/for-faret	nyse	nyser-nyste/nøs-nyst
fise	fiser-fisede/fiste/fes-fiset/fist/feset	skryde	skryder-skrydede/skrød-skrydet
fnise	fniser-fnisede/fniste/fnes-fniset/ fnist	skælve	skælver-skælvede/skjalv-skælvet
fnyse	fnyser-fnysede/fnyste/fnos-fny- set/fnyst	smyge	smyger-smygede/smog-smyget/ smøget

6 Som det fremgår af Hartling (under udgivelse), kunne *skvat* både være præteritum af *skvatte* og *skvætte*, og disse to verber havde flere overlappende betydninger i ældre dansk, jf. også ODS. Jeg har derfor inkluderet *skvatte* her uagtet at det ikke nævnes i nogle af de ældre grammatikker.

7 Om *skvætte* skriver Jessen (1891: 136): ”En usikkrere Existens fører enkelte Imperfecta som . . . skvat for skvættede.”

8 Der er her tale om 3. *lade* i Retskrivningsordbogen, dvs. *lade* i den betydning ordet har i udtrykket *lade vandet*.

fyge	fyger-fygede/føg-fyget/føget	smække	smækker-smækkede/smak-smækket
gyde	gyder-gydede/gød-gydt	sprække	sprækker-sprækkede/sprak-sprækket/sprukket
gyse	gyser-gyste/gøs-gyst	stande	stander-standede/stod-standet
hænge ⁹	hænger-hængte/hang-hængt	svinge	svinger-svingede/svang-svinget/svunget
jage	jager-jagede/jog-jaget	sværge	sværger-sværgede/svor-sværet/svoret
klinge	klinger-klingede/klang-klinget	tie	tier-tiede/tav-tiet
kyse	kyser-kysede/kyste/køs-kysset/kyst	trine ¹⁰	triner-trinede/tren-trinet

Tabel 3: Verber med både stærk og svag bøjning i moderne dansk ifølge Retskrivningsordbogen.

4.3. Sammenhængen mellem verbernes bøjningsmønster og deres sandsynlighed for at udvikle svag bøjning

I tabel 4 nedenfor ses det hvordan fordelingen er på bøjningsmønstrene – for de stærke verber og de stærke > svage/stærke + svage verber. X, Y og Z symboliserer vokaler i præsens, præteritum og supinum.

Mønster	Stærke verber	Stærke > svage/stærke + svage verber
A (X-Y-X)	28 (29,2 %)	33 (68,8 %)
B (X-Y-Y)	33 (34,4 %)	1 (2,1 %)
C (X-Y-Z)	24 (25,0 %)	4 (8,3 %)
D (X-X-X)	7 (7,3 %)	3 (6,3 %)
O (vide, være)	2 (2,1 %)	0 (0 %)
Blandet	2 (2,1 %)	7 (14,6 %)
I alt	96 (100 %)	48 (100 %)

Tabel 4: Antal stærke verber og stærke > svage/stærke + svage verber, fordelt på mønstergrupper.

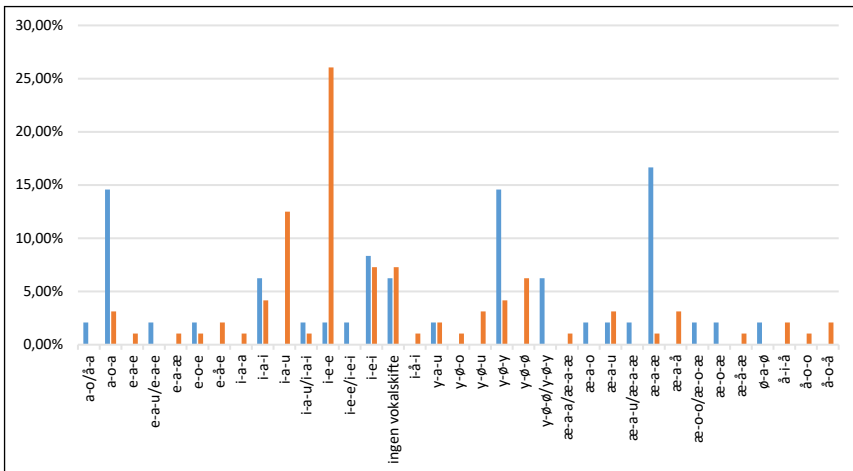
Den overordnede hypotese (1) jeg undersøger, er om der er en sammenhæng mellem verbernes bøjningsmønster og deres sandsynlighed for at udvikle svag bøjning, jf. afsnit 2. I tabel 4 kan vi se at der er nogle markante forskelle på hvordan de to sammenholdte grupper af verber fordeler sig på bøjningsmønstrene A-O. Især bemærker man at gruppen af stærke > svage/stærke + svage verber har en andel af A-verber som er over dobbelt så stor som de stærke verber. Omvendt er andelen af især B-verber,

9 Der er her tale om 2. hænge i Retskrivningsordbogen, dvs. det intransitive hænge, som modsat det transitive hænge (1. hænge) har stærk-svag-alternationen.

10 Dette verbum må nok siges at have en ekstremt marginal brug i dansk. Det har stilmærket ÆLDRE i Retskrivningsordbogen (foruden glosserne gå, træde).

men også C-verber langt større blandt de stærke verber end i den anden gruppe. Det vil altså sige at blandt de verber der i dag har både svag og stærk bøjning, og de verber der tidligere var stærktbøjede, men nu er svagtbøjede, er der relativt mange verber der kun har/havde vokalskifte i præteritum, fx *fare* og *grave*. Blandt de rent stærktbøjede verber er der langt flere verber der har én vokal i præsens og en anden i præteritum og supinum (mønster B), fx *rive*, og verber der har tre forskellige vokaler i præsens, præteritum og supinum (mønster C), fx *binde*. Med Fishers eksakte test (*Fisher's exact test*, FET), hvor signifikansniveauet regnes for $p < 0,05$ (gælder generelt for signifikansberegningerne i artiklen), kan det påvises at de umiddelbart markante forskelle i proportionerne i tabel 4 også er statistisk signifikante ($p < 0,001$). (Pga. det lave antal forekomster i kolonne 2 i tabel 4 kan en chi-i-anden-test ikke bruges i signifikanstestningen af disse proportioner). Testen peger altså på at der er statistisk signifikant forskel på fordelingen af stærke verber og stærke > svage/stærke + svage verber på bøjningsgrupperne og dermed en sammenhæng mellem verbernes fordeling på grupperne (A, B, ...) og bøjningen af verberne.

Også når man ser nærmere på de specifikke vokalskiftemønstre, kan man se store udsving, jf. figur 1. Det gælder både internt i grupperne 'stærke verber' og 'stærke > svage/stærke + svage verber' og imellem disse to grupper.

Figur 1: Fordelingen på vokalskiftemønstre. På y-aksen angives det hvor stor en procentmæssig andel hver verbaltype (fordelt på hvilke vokaler verbet har i præsens-præteritum-supinum) udgør indenfor sin egen gruppe, hlv. de 48 stærke > svage/stærke + svage verber (blå søjler) og de 96 stærke verber (orange søjler)

I figur 1 kan man se at de største forskelle findes i vokalskiftemønstrene *a-o-a*, *y-ø-y*, *æ-a-æ*, *i-e-e* og *i-a-u*, således at en markant højere andel af stærke > svage/stærke + svage verber har mønstrene *a-o-a*, *y-ø-y* og *æ-a-æ*, sammenlignet med de stærke verber, og at en markant højere andel af de stærke verber har mønstrene *i-e-e* og *i-a-u*, sammenlignet med de stærke > svage/stærke + svage verber. Det ser altså ud til at verber med vokalskiftemønstrene

- *æ-a-æ* (fx *kvæde: kvæder-kvad-kvædet*, *skælve: skælver-skælvede/skjalv-skælvet*, *knække: knækker-knak-knækket* (nu rent svagt))¹¹
- *a-o-a* (fx *drage: drager-drog-draget*, *fare: farer-farede/før-faret*, *gnave: gnaver-gnov-gnavet* (nu rent svagt))
- *y-ø-y* (fx *snyde: snyder-snød-snydt*, *skryde: skryder-skrydede/skrød-skrydet*, *tyde: tyder-tød-tydet/tydt* (nu rent svagt) (jf. Jessen 1868; Möbius 1871))

i særlig grad opnår svag bøjning. Man kan bemærke at alle tre vokalmønstre hører til gruppe A, hvilket stemmer fint overens med at andelen af verber fra netop gruppe A er stor blandt de verber der har fået svag bøjning, jf. tabel 4 og afsnit 4.4.

Samtidig ser det ud til at verber med vokalskiftemønstrene

- *i-e-e* (fx *gribe: griber-greb-grebet*, *skrive: skriver-skrev-skrevet*)
- *i-a-u* (fx *drikke: drikker-drak-drukket*, *slippe: slipper-slap-sluppet*, *vinde: vinder-vandt-vundet*)

i særlig grad er stabile overfor ændring i deres stærke bøjning.

4.4. A-verbernes sandsynlighed for at udvikle svag bøjning

Den første af de mere specifikke hypoteser (1.1) lyder ”Verberne i mønster A er overrepræsenterede blandt bøjningsskifterne”. Af tabel 4 fremgår det som nævnt at de stærke > svage/stærke + svage verbers andel af A-verber er over dobbelt så stor som de stærke verbers andel af A-verber. For at undersøge om denne forskel er statistisk signifikant og dermed understøtte hypotese 1.1, har jeg udført en z-test for proportioner af A

¹¹ Verber med mønstret *æ-a-æ* ser faktisk ud til i højere grad at tillade svag bøjning end verber med mønstret *a-o-a*.

(verber med vokalskifte kun i præteritum) i forhold til *I alt* (verber fra alle seks mønstergrupper), jf. tabel 4. Z-test for proportioner er en måde at analysere hvorvidt to uafhængige, ikkeoverlappende proportioner i virkeligheden er lig med hinanden. Testen viser at der er statistisk signifikant belæg for at proportionen af A-verber ift. det samlede antal verber er større i kolonnen for stærke > svage/stærke + svage verber end i kolonnen for stærke verber ($p < 0,001$). Man kan altså konkludere at verber fra bøjningsgruppe A, dvs. verber der kun har vokalskifte i præteritum og ikke i præsens og supinum, udgør en signifikant større procentdel af fordelingen for de stærke > svage/stærke + svage verber end for de stærke verber, og det peger altså på at mønster-A-verberne har større sandsynlighed for at få svag bøjning.

4.5. Fordelingen af verber mht. a-o-a-bøjning

Af tabel 5 nedenfor fremgår det hvor stor en andel af de stærke verber og af de stærke > svage/stærke + svage verber der har vokalmønstret *a-o-a* i præsens-præteritum-supinum.

	Stærke verber	Stærke > svage/stærke + svage verber
<i>a-o-a</i>	3 (3,1 %)	7 (14,6 %)
ikke- <i>a-o-a</i>	93 (96,9 %)	41 (85,4 %)
I alt	96 (100 %)	48 (100 %)

Tabel 5: Andel af de stærke verber og af de stærke > svage/stærke + svage verber med vokalmønstret *a-o-a* i præsens-præteritum-supinum

Anden specifikke hypotese (1.2) lyder ”Det er særligt verber efter mønstret *a-o-a* (fx *galer-gol-galet*) der har opnået svag bøjning”. Af tabel 5 fremgår det at 14,6 % af de stærke > svage/stærke + svage verber fulgte *a-o-a*-bøjningen overfor 3,1 % af de stærke verber (der stadig følger den), og det kunne således se ud som om der for verberne er sammenhæng mellem at have *a-o-a*-mønster og at have hhv. (tillige) svag bøjning og rent stærk bøjning. Også her kan FET vise at der er statistisk belæg for at sige at der er en sammenhæng mellem mønstret *a-o-a* og svag bøjning ($p < 0,05$). Der er imidlertid tale om en ensidet FET, så jeg har kun testet om der er sammenhæng i én retning (procenten stiger for *a-o-a* når man går fra stærke verber til stærke > svage/stærke + svage verber). (Pga. det lave antal verber med *a-o-a*-mønster kan en chi-i-anden-test ikke bruges for denne hypotese).

5. Diskussion

Foruden at have påvist en sammenhæng mellem verbernes bøjningsmønstre og sandsynligheden for at udvikle svag bøjning, evt. i tillæg til en eksisterende stærk bøjning (jf. afsnit 4.3.), har jeg også vist at der sandsynligvis er noget særligt på spil for mønster-A-verbene (jf. afsnit 4.4.-4.5.): Verberne i gruppe A, der kun har vokalskifte i præteritum, fx *bider-bed-bidt*, *drager-drog-draget*, har således især sandsynlighed for at opnå svag bøjning. De mulige forklaringer på hvorfor dette er tilfældet, er imidlertid langt fra udtømt. Man kan spekulere i om disse verbers præteritumsvokal har en øget sandsynlighed (sammenlignet med præteritumsvokalerne i verber fra de andre grupper) for at blive udskiftet, så den er den samme som de øvrige to hovedformers, dvs. fx fra *bed* til *bidede* og fra *drog* til *dragede*¹² – som en art intern afsmitning. En sådan vokalændring vil dog ikke nødvendigvis medføre at nulleksiven bliver til en svag endelse, men at præteritumsformer som fx *drog* ikke ser ud til at blive til den hypotetiske stærke form *drag*, kan måske skyldes at dette ikke er et særlig velrepræsenteret mønster i dansk. Stærktbøjede verber efter mønstret ”nulleksiv, men ingen vokalskifte i roden” (mønster D.1.) tilhører en meget lille gruppe i dansk, med i alt fem verber, og dermed er sandsynligheden for at andre verber i analogi med denne gruppe skulle danne præteritum ligesom dem, lille.

I denne artikel har jeg taget udgangspunkt i Retskrivningsordbogens angivelser af verbernes bøjning. Som nævnt betyder det at skellet mellem verber med svag og med stærk bøjning er sat relativt konservativt, forstået på den måde at ændringer i RO i såvel stave- som bøjningsmåder er længe undervejs og først føres ud i livet hvis det konstateres at de er udbredte blandt såkaldt gode og sikre sprogbrugere. Selvom den svage form af verbet *bede*, *bedte*, eksempelvis lader til at være temmelig udbredt i talesproget, vil der formentlig gå lang tid endnu før den bliver normeret alternativform til *bad*. Udgangspunktet i Retskrivningsordbogens skel betyder altså at jeg ser bort fra at flere af de verber der her regnes for rent stærktbøjede, også har en svag bøjning i sprogbrugen. Dermed får jeg altså ikke et helt retvisende billede af moderne dansk mht. verbernes bøjningsformer.

---

12 Hvad angår *dragede*, er denne omdannelse i fuld gang: Formen findes normeret i sammensætningerne/afledningerne *bedragede*, *bidragede* og *(gen)opdragede* (ved siden af *bedrog*, *bidrog* og *(gen)opdrog*). I sprogbrugen støder man også på *dragede*. Søger man i landsdækkende aviser, er forholdet imidlertid sådan at den normativt korrekte form klart er i overtal: *drog* = 7.748 forekomster (dog ikke korrigeret for *drog*, sb.) vs. *dragede* = 26 forekomster, jf. Sprognævnets korpus af landsdækkende aviser (Korp) på ca. 956,76 mio. løbende ord (januar 2024).

Hvis jeg skulle inddrage de verber der i sprogbrugen, men ikke i RO, har både svag og stærk bøjning, ville afgrænsningen imidlertid blive vanskelig at foretage, for hvor mange forekomster af en ikkenormeret bøjningsform skulle gælde som tilstrækkeligt til at den skulle tælle med? Og skulle det være forekomster i talesprog eller skriftsprog? Hvis man valgte skriftsprog, hvilken type skriftsprog skulle det da være? Og skulle man tælle eventuelle regionale forskelle med? I fremtidige undersøgelser ville det imidlertid være interessant at undersøge om denne artikels resultater også gælder for de verber der i disse år ser ud til at være ved at etablere en svag bøjningsform. Er det fx i særlig grad verber fra mønster A der i disse år mister stærk bøjning? I hvilken udstrækning vil analyser som den forhåndenværende (og lignende) kunne forudsige udviklingen for ændringer i verbalbøjningen? Med en udbygning af undersøgelsen af hvad det er for stærke verber der har fået svag bøjning i dansk, som dette er det første bidrag til, vil det blive muligt at pege på hvilke verber der har størst sandsynlighed for at miste den stærke bøjning. Det er muligt at sådanne analyser også kan være brugbare i Dansk Sprognævns normeringsarbejde, dvs. arbejdet med normeringen af verbernes bøjning.

6. Sammenfatning

En del verber er i dansk gået fra stærk til svag bøjning – eller i hvert fald til *også* at have svag bøjning. I denne artikel har jeg undersøgt et lille hjørne af spørgsmålet om hvorvidt nogle verber er mere ”eksponerede” for denne omdannelse end andre, og hvorvidt der kan kortlægges nogle mønstre i denne ”eksponeretthed”. Der er formentlig ikke tvivl om at sådanne omdannelser sker på baggrund af analogier mellem verberne, baseret på både stammer og bøjningsendelser. Det er også sandsynligt at verbernes frekvens spiller en rolle. I fremtidige undersøgelser vil det være interessant at granske disse faktorerers indvirkning. I denne artikel har jeg specifikt set på om der er en sammenhæng mellem verbernes bøjningsmønster og deres sandsynlighed for at udvikle svag bøjning, herunder også på om det særligt er mønster-A-verber der er skiftet, og om det blandt mønster-A-verberne særligt er dem der har vokalskiftemønstret *a-o-a*, der har fået svag bøjning.

Med støtte i statistiske tests (FET og z-test for proportioner) har jeg påvist at

- der er signifikant forskel på fordelingen af de stærke verber og de stærke > svage/stærke + svage verber på bøjningsgrupper;
- verber fra bøjningsgruppe A udgør en signifikant større procentdel af fordelingen for stærke > svage/stærke + svage verber end for stærke verber;
- de stærke > svage/stærke + svage verber havde/har en større procentdel verber med mønstret *a-o-a* end de stærke verber har.

Derudover antydes det af fordelingen på de specifikke vokalskiftemønstre at

- verber med mønstrene *y-ø-y* og *æ-a-æ* (foruden *a-o-a*) i høj grad (også) får svag bøjning, mens verber med mønstrene *i-e-e* og *i-a-u* i høj grad bevarer en rent stærk bøjning.

Bøjningsgruppertilhørsforhold blandt de stærktbøjede verber har altså, med stor sandsynlighed, betydning for om verberne overgår til (også) at have svag bøjning. Særligt verber fra mønster A og især dem med vokalskiftemønstrene *a-o-a*, *y-ø-y* og *æ-a-æ* har (også) fået svag bøjning. Omvendt ser det ud til at verber med mønstrene *i-e-e* og *i-a-u* i høj grad bevarer den (rent) stærke bøjning.

Om forfatteren

Anna Sofie Hartling, ph.d., forsker, Dansk Sprognævn.

Litteratur

- Frederiksen, Britta Olrik (2019): Bøjning. Gammeldansk. I: *Dansk Sproghistorie: Bøjning og bygning* (Bind 3). E. Hjorth, H. Galberg Jacobsen, B. Jørgensen, B. Jacobsen, M. Korvenius Jørgensen, & L. K. Fahl (red.). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 41-72.
- Hansen, Erik og Lars Heltoft (2019 [2011]): *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, Lise Horneman (2001): *Jysk -de-bøjning. En undersøgelse af svag præteritumbøjning*. Skrifter utgivna av Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet 54. Uppsala: Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet.

- Hansen, Aage (1967): *Moderne Dansk III*. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hartling, Anna Sofie (Under udarb.): *Stærke verber i dansk. En samlet oversigt over stærktbøjede simpleksverber, sammensatte og afledte verber*.
- Hartling, Anna Sofie (Under udgivelse): De stærke som blev til de svage. Om stærkt- og svagtbøjede verber i 1800-tallet og om udviklingen fra stærk til svag bøjning. I: *Mange grublende Dage ere gaaede forud. Grammatik i 1800-tallet som nøgle til moderne normproblemer*. Eva Skafte Jensen & Jørgen Schack (red.). Bogense: Dansk Sprog-nævns skrifter 54.
- Høysgaard, Jens Pedersen (1747): *Accentuered og Raisonnered Grammatica*. København: Johann Christopher Groth.
- Jensen, Eva Skafte (2002): Historisk lingvistik. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 31, 7-32.
- Jessen, Edwin (1868): *Dansk Sproglære*. København: Gyldendalske Boghandel. (F. Hegel & Søn).
- Jessen, Edwin (1891): *Dansk Grammatik*. København: Gyldendalske Boghandel. (F. Hegel & Søn).
- Løkke, Jakob (1855): *Modersmaalets Formlære i udførlig Fremstilling*. Kristiania: Johan Dahl.
- Malling, Ove (1992 [1777]): *Store & gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere samlede ved Ole Malling*. Udgivet af Erik Hansen. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Gyldendal.
- Martinet, André (1966): *Elements of General Linguistics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Matzen, Matz (1893): *Modersmaalets Sproglære, udførligt og almenfatteligt fremstillet*. København: Gyldendal.
- Möbius, Theodor (1871): *Dänische Formenlehre*. Kiel: Verlag der Schwers'sche Buchhandlung.
- ODS = *Ordbog over det Danske Sprog* (<https://ordnet.dk/ods>).
- Retskrivningsordbogen* (2012): 4. udg.: A.Å. Jervelund, J. Schack, J.N. Jensen & M.H. Andersen (red.). København: Alinea.
- Strik, Oscar (2015): *Modelling Analogical Change. A history of Swedish and Frisian verb inflection*. University of Groningen.